

Rerum Naturalium Fragmenta

No. 478

<i>R. Kiss Edit:</i> Korruptió és gyöngénők	3
19 Celsius-fokos víz az uszodában	4
<i>Sárközi Gabriella:</i> Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken (1789–1919): Szemere Miklós	5
<i>Orbán Zsolt:</i> Fogatzavar	11
Munkaerőhiány	13
<i>Daczó Katalin:</i> Nekrológ helyett	15

Watford
2019

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Jaskó Tamás szerkesztése:

16 Melrose Place, Watford WD17 4LN, England

tamas.jasko@jasko.info

Korrupció és gyöngé nők

R. Kiss Edit

1913. július 19-én például a Csíki Hírlap hetilap vezércikkében Pál Gábor főszerkesztő hosszasan értekezett az áradásokról, az árvízkárokról, elvégzett és el nem végzett folyószabályozásokról, megelőzési lehetőségekről.

„Ki merné tagadni, hogy országszerte nyomott a hangulat és kétségbe vonni, hogy ennek oka bőven van? Bizonyára csak az, aki a veszélyek iránt vagy fásultan közönyös, vagy siket és vak; aki nem látja az országunkat romboló korrupciót” – írta a szerző, és bár ma már nemcsak a kor más, hanem az ország és a körülmények is, akár valamelyik mai újság mondatai is lehetnének ezek.

A lap tárcájában Szemere László egy olyan olvasói értekezésre reagál, amelyben az írást beküldő azt fejtegette, „a nő természettől fogva gyöngé és mint ilyen egyszersmind hamis is, alattomos is”.

„Azt a konklúziót vonom le, hogy felettébb meggondolatlanság ma a nők egyenjogosulása ellen írni, először mert az lépésről-lépésre úgyis bekövetkezik, másodszor és főként ezért nem érdemes ellene írni, mert az egyenjogosulás se az emberiségre, se külön a nőkre vagy a nőiességre nem veszedelmes” – írja befejezésül a szerkesztő.

19 Celsius-fokos víz az uszodában

Az újságból kiderül az is, hogy sokszoros „deputációzás” után végre eredménnyel tért haza a kórház ügyében a belügyminiszterhez utazott küldöttség és „ilyenformán tehát Csik vármegyének négy-ötszázezer korona hozzájárulásával egy olyan kórháza lesz, melynél nagyobb, szebbet, talán egy vármegye sem tud ez idő szerint felmutatni”.

Olvasni lehet például a romániai határszélen működő milícia túlkapásairól, a lövétei földcsuszamlásról, ami miatt a község egy részét ki kellett telepíteni és arról is, hogy a sok eső miatt Csíkszeredában az Olt mellett nagy tavak gyűltek fel, amelyek néhány napra el is zárták Zsögödfürdőt a várostól. „De most már az útról elment a víz s a kellemes kirándulóhely ismét megközelíthető. A melegebb időjárással a zsögödi ásványvízuszoda 19 c. fokra melegedett” – adják hírül ugyanott a jó hírt is.

(<https://liget.ro/eletmod/tiszta-kanikula-szaz-eve-19-fokra-melegedett-a-zsogodi-viz#> downloaded 24.Mar.2020)

Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken (1789–1919): Szemere Miklós

Sárközi Gabriella

Doktori disszertációmban szakdolgozatom témáját fűztem tovább, mely 1789 és 1914 között a magyar diákok angliai és skóciai egyetemjárását vizsgálta. A szakdolgozat írása közben rengeteg még kutatásra érdemes kérdés merült fel bennem, többek között arról, hogy a magyar polgárosodás korszakában a magyar értelmiség műveltségében vajon mekkora volt az angol hatás, mennyi muníciót kapott a dualizmus időszakában Angliából és Skóciából.

Honnan jön, és milyen módon épül be a korabeli 'modern' tudás a magyar tudományos gondolkodásba? Doktori disszertációmmal arra teszek kísérletet, hogy jelentős forrásanyag feltárásával és egy közel 500 fős angliai és skóciai peregrináció bemutatásával az újkori magyar egyetemjárás egy új szegmensét mutassam be. Emellett a mindez idáig átfogóan be nem mutatott újkori magyar angliai és skóciai peregrináció adattárát is közlöm a francia forradalomtól az első világháború végéig, a történelmi Magyarország megszűnéséig.

Az Angliában és Skóciában tanult magyarországi diákok kutatása annak a magyar peregrináció-kutatásnak a része, amely a külföldön megfordult magyar diákok társadalmi, kulturális jellegzetességeit kutatja, illetve amely a magyar és a külföldi felsőfokú intézmények kapcsolatait tárja fel. Az Ábel Jenő által elindított, majd Szögi László által folytatott peregrináció-kutatás úttörő feladatra vállalkozik: külföldi

forrásanyagok feltárásával Európa felsőoktatási intézményeiben tanult magyarokról készít adatbázist, amely más felsőoktatásra vonatkozó adatbázisokkal összekapcsolva rengeteg informatív, eddig ismeretlen tény tárhat fel előttünk a magyar értelmiség alakulásáról és a társadalmi mobilitásról egészen a középkortól a 20. század elejéig.

* * *

Mivel a londoni oktatási intézményeket sűrűn átszervezték, így az adott intézmény levéltári anyagának felkutatásához ismerni kellett azt, hogy az adott intézményt mikor hogyan hívták és az adott időszakban éppen milyen intézményi struktúrába tagozódott be a kutatott intézmény. Az iratokat ugyanis nem központi levéltárakban találjuk, hanem a jogutód intézmények levéltáraiban. A források feltárásához mind az intézményi levéltárban, mind a records' office-ban kutatásokat kell végezni, ezután következhet az intézmény könyvtára, majd a központi könyvtár kéziratári anyagának átvizsgálása.

Az egyes intézmények levéltárai és könyvtárai mellett fontos nyomtatott forrásokat őriz a British Library, amely nemcsak Londonra vonatkozóan tartalmaz diáklistákat, hanem a vidéki angol és a skót egyetemek matrikuláinak nagy része is fellelhető, továbbá a vidéki angol egyetemeken végzettséget szerző hallgatók nyomtatott listája is megtalálható (pl. Aberdeen graduates 1901–1925).

Az angliai kutatást nehezítette, hogy a második világháborúban sok irat elpusztult. További nehézséget jelent, hogy minden levéltárba előre be kell jelentkezni, ugyanis legtöbbször csak előre lefoglalt időpontban látogathatóak az

intézmények. Továbbá adatvédelmi jogszabályi előírásokból adódóan csak a száz évnél régebbi anyagok kutathatóak, az ennél fiatalabb források az érintett személyek külön engedélyével ismerhetők meg. A levéltárak látogatási rendszerére jellemző, hogy a kutatótól fogadó- és ajánlóleveleket várnak, valamint szigorú felügyelet mellett tekinthetők meg a levéltári források.

Problémát okoz, hogy a korabeli egyetemi regisztráció során többször félreértették a bonyolult kiejtésű magyar neveket, így az elírások megnehezítik a magyar tanulók megtalálását.

Például a University College London 1877/1876-os kalendáriumában az 1856-ban született Szemere Miklóst a következőképpen találjuk meg: „1875–1876: De Szeme, N., Buda-pesth”. És csak segédforrásokból derül ki, kiről is szól az adott bejegyzés.

* * *

A UCL-ben posztgraduális tanulmányokat is folytattak magyar tanulók, többek között Dr. Mansfeld Géza [542] fiziológiát hallgatott (1908–1909), Dr. Galambos Arnold biológiai kutatásokat végzett (1911–1912) [543] Róna Erzsébet pedig kémiai kutatásokban vett részt (1914) [544]. Ide járt alapképzésre 1850–51 között Kossuth Lajos két fia (Kossuth Ferenc és Kossuth Lajos Tódor) [545], 1898/99-ben Londesz Elek hírlapíró [546], 1892/93-ban Dr. Farkas Jenő orvos [547], 1891/92-ben Tegze Gyula [548] és 1864–66 között Benczédi Gergely [549].

A UCL-be járt John Paget Magyarországon született fia, illetve a századforduló jellegzetes közéleti alakja Szemere Miklós is. Az 1912/13-as tanévben az egyetem hallgatója volt továbbá Liptay Gizella, azonban mivel Bécsben született, nevét az adatbázis nem tartalmazza.

* * *

Az angol nyelvet kiválóan elsajátító hallgatók közül hárman a diplomácia területén helyezkedtek el. Szemere Miklós Párizsban, Szentpéterváron és Rómában volt diplomata [759].

Többen fordítókká, tolmácsokká lettek, angol tankönyveket és szótárakat szerkesztettek. Ezen diákok munkájának eredményei között sorolhatjuk fel a különféle Shakespeare-, Milton-, Marlowe- és Herbert Spencer-fordításokat. Dapsy László lefordította Darwin: „A fajok eredete” című korszakalkotó könyvét [760]. Nagy Ferencet szintén megragadta Darwin műve, amelyet eredetiben olvasott Angliában, hazatérve pedig Darwinről cikkezett a magyar folyóiratokban.

* * *

Bernáth Dezső miniszteri fogalmazó, és országgyűlési képviselő volt [783]. Balla Aladár, Szemere Miklós, Kovács János István [784], Kállay Lipót, [785] Hebelt Eduárd szintén országgyűlési képviselők voltak. [786] Dessewffy Aurél volt az utolsó országbíró, országgyűlési képviselő. [787] Klinger Pál miniszteri tanácsos volt a Földművelésügyi Minisztériumban [78].

* * *

Szemere Miklós

Oxford: 124

Szemere, Miklós, r.k., sz: 1856.4.21. Kisazar (Kisazar 44, Malé Ozorovce), a: kir. tanácsos, megyei alispán, be: 1878c. J; Oxford University, univ: Bp. KKA, Kv., Geneve 1873, Oxford 1878c, e.isk: Sp. G., Wien Ther. G 1873e, tov.pály.: Diplomáciai pályára lépett és azon tíz évig működött a monarchia párizsi, pétervári és római nagykövetségeinél. Amikor a diplomáciai pályától visszavonult, közgazdasági ügyekben keletre utazott., megjegyz: Bp Dr [Pallas, MÉL, Szinnyi, TiREL Sp. Teol. Értesítő]

* * *

UCL: 315

Szemere, Miklós, rk, sz: 1856.4.21. Kisazar (Kisazar 44, Malé Ozorovce), a: kir. tanácsos, megyei alispán, be: 1875. J?; London University College, ki: 1876., univ: Bp., KKA, Kv., Geneve 1873, London University College 1875-76, e.isk.: Sp. G., Wien Ther. G 1873e, tov.pály.: Kamarás, o.gyűlési képvis., Medsidje, Szt.-Móric és Szt.-Lázár rend tagja. Diplomataként tíz évig működött a Monarchia párizsi, pétervári és római nagykövetségeinél. Ő elevenítette fel a Wesselényi-vívókört., megjegyz: Bp Dr [Pallas, MÉL, Szinnyi, UCL calendar 1876-1877, TiREL Sp. Teol. Értesítő]

* * *

(Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Doktori Disszertáció, Budapest, 2013, <http://doktori.btk.elte.hu/hist/sarkozigabriella/diss.pdf> downloaded 25.Mar.20 sel.pt.)

Fogatzavar

Orbán Zsolt

A román katonai parancsnokságnak folyton volt valamilyen óhaja. Hol fogatokra volt szükség, hol szállásra vagy élelemre. 1918. december közepén a román helyőrség fuvarokat kért, s ezek késedelmes előállítása miatt dr. Sándor Gyula főszolgabíró és Szemere László szolgabíró volt felelősségre. (RNLHMH, F 7 Csík vármegye levéltára – Alispáni iratok 4. számú leltár, 71/1919 iratcsomó)

Szász Lajos főjegyző december 20-án így foglalta össze a „vétséget”:

„1918. évi dec. hó 18-án a helybeli román helyőrség parancsnokság 3 igás fuvar kiállítását kérte. Ugyanazon órában, du. 4 óra 30 perckor telefonon felhívtam dr. Sándor Gyula főszolgabíró a fuvarok kiállítására. A fuvarok 19-én reggel 6 órára voltak kirendelendőek. A főszolgabíró a kirendelést tudomásul vette.

19-én délelőtt 9-10 óra között a parancsnokság jelezte, hogy a fuvarokat nem kapta meg. Ekkor újból felhívtam a felcsíki főszolgabíró, honnan Szemere szolgabíró jelentkezett. Előadta, hogy a dologról nincs tudomása, de intézkedni fog. Utasítottam, hogy forduljon a helyőrség parancsnoksághoz és szükség esetén kérjen karhatalmat.

Ennek dacára a mai napon d. e. 9 órakor a parancsnokság újból jelezte, hogy a fuvarokat nem kapta meg. Szemere szolgabíró felhívtam, ki személyesen jelentette, hogy a csíkszentkirályi

előjáróságot a fuvarok kiállítására utasította, honnan Márton Áron, Vitos József és Ravasz András kirendeltettek, de a kirendelésnek eleget nem tettek, ennek dacára karhatalom kirendelését nem kérte. A főszolgabíró és szolgabíró ezen ügyben felelősségre vonandók.”

Ugyanezen a napon Kovács Béla csíkszentkirályi jegyző közölte a főjegyzővel, hogy a „kirendelt engedetlenkedő fuvarosok” mind az erdőn vannak, de a csendőrijárőr „a hazaérkezésüket itt várja, s hazaérkezés után azonnal felkíséri.” Ugyanazon a napon szintén Kovács Béla jegyző jelentette a dr. Sándor Gyula főszolgabírónak, hogy a községből „közmunkára vagy más közérdekű szolgálat tételre a forradalom után hiába rendel az előjáróság ki, mert az előjáróságnak nem engedelmeskednek sőt agyon veréssel fenyegetőznek. Ezért tisztelettel kérem, méltóztassék az esetleges kirendelésekhez egyúttal a karhatalmat is kirendelni.”

A fuvarok végül december „20-án reggel a csendőreink által behozattak” – jelentette dr. Sándor Gyula, tisztázva, hogy úgy érzi, őt nem terheli mulasztás.

Munkaerőhiány

Mindössze két lapból az az ügycsomó (*RNLHMH, F 7 Csík vármegye levéltára – Alispáni iratok 4. számú leltár, 127/1919 iratcsomó*), amely Szemere László felcsíki szolgabíró beadványát tartalmazza, aki, mivel úgy értesült, hogy „közíg. gyakornoki kinevezések vannak küszöbön”, megragadta az alkalmat, hogy „a kihágási eljárás zavartalan lebonyolíthatása érdekében” segítőtárs szükségességére hívja fel a dr. Sándor Gyula főszolgabíró figyelmét.

„A közelmúltban lezajlott események után a felbomlott személy és vagyonbiztosság azt követelné, hogy a most elkövetett kihágások megtorlása – melyeknek bejelentése teljes erővel megindult – késedelem nélkül eszközöltessék. Ezen munkámban azonban az átvett hátralék akadályoz, ugyanis azt egyrészt különféle kiküldetéseim miatt, másrészt azért, mert felsőbb rendeletre is, a tárgyalás dec. 15-ig szünetelt, nem tudtam feldolgozni. Ha a hátralékkal, ami jelenleg is felül van ezernél, nem foglalkozom, azok elévülnek, ha pedig ezekkel töltöm az időt, nem foglalkozhatom az új feljelentésekkel, ami pedig fent jelzett okból lenne sürgős.

De más irányú, nem várt munkálat is lesz a közeljövőben, ugyanis azon ügyek feldolgozása, amelyek leszerelésig végzésileg félre lettek téve. (...) Mivel ilyen ügydarab is több van ezernél, egymagában is több hónapra leköt egy referenst. (...)” – foglalta össze Szemere László szolgabíró 1919. január 4-én.

Nem tudjuk, hogy végül Szemere László mellé helyezték-e kisegítőt és, hogy a több ezer ügycsomóból hányat sikerült fel-

dolgoznia 1919. május 2-ig, amikor megtörtént a vármegye kormányzatának és a felcsíki főszolgabíróságnak az átvétele. (Ettől a naptól „a központban a magyar közigazgatás megszűnt és helyette román közigazgatás vette kezdetét” – fogalmazott a Csíki Lapok 1919. május 4-én.)

Azt tudjuk viszont, hogy a későbbi nagy hírű tudóst, ornitológust, mikológust, aki csíki működése alatt Zsögödben is Madártani Intézetet állított fel, és aki elsőik között „lábszánkózott” Csíkban 1910-ben, „1919-ben az oláhok kitoloncolták, oly szigorítással, hogy csak egy kézipoggyászt szabadott magával vinnie.” (*Aquila: a Magyar Királyi Madártani Intézet folyóirata*, 1921.)

(*Csík vármegye és az összeomlás III – Hargita Népe* 2019. január 7.)

Nekrológ helyett

Daczó Katalin

Megszűnt a Csíki Hírlap. Előbb csak részlegesen beleolvadt a Székelyhonba, de az új esztendőől már a látszat kedvéért sem létezik: egyetlen székelyföldi nyomtatott kiadványba, a Székelyhonba verődött össze a hírlapcsalád minden kis tagja.

Ismét megszűnt tehát a Csíki Hírlap. Csak úgy, se szó, se beszéd. Se nekrológ, se gyászbeszéd. Akárcsak 1914 júliusában, amikor szintén búcsú nélkül jelent meg a régi Csíki Hírlap utolsó ismert lapszáma.

Csak hogy akkor világrengető dolgok történtek: a Monarchia ultimátumot küldött Szerbiának, amelyre július 25-én esti 6 óráig várta a választ, és a Csíki Hírlap, amely akkor sem akart lemaradni az eseményekről, szombatról, július 25-ről vasárnap reggelre halasztotta a megjelenést, „azon reményben, hogy az ultimátum utáni állapotokról távirati híreket” szolgálhasson. Sikerült is, valószínűleg Szemere László szolgabíró révén, aki egyben a Csíki Hírlap munkatársa is volt, és hozzáfért a távirati közleményekhez. Így elsőként adta hírül a lap, hogy „Szerbia a kívánalmakat nem teljesítette”. Két nap múlva, 1914. július 28-án az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, és kitört az első világháború, a Csíki Hírlap pedig nem jelent meg soha többé.

Azaz mégis: csaknem száz év elteltével, 2006 júliusában egy lelkes csapat (amelynek én is tagja voltam) és egy tehetős vállalkozó összefogásával a régi néven új napilap látott napvilágot: igazi hírlap, színes, mozgalmas, más, mint amit a csíkiak addig

olvashattak, és 2008 végére már több mint 10 ezer előfizetője volt az újságnak. Közben az Udvarhelyi Híradó gyámkodásával megjelent a Gyergyói Hírlap és a Vásárhelyi Hírlap is, s mindezek mellett a Székelyhon.ro: a lapcsalád zseniális szüleménye. Úgy tűnt, a diadalmenetet semmi nem állíthatja meg...

Hogy hogyan alakultak az előfizetői adatok, nem tudom, de tizenkét év után, 2018 júliusában már sejteni lehetett, hogy a Csíki Hírlap ezúttal sem éri meg a nagykorúságot, a Székelyhon maga alá gyúrte, majd lenyelte szőröstül-bőröstül, híradóstól, hírlapostól, sőt újkeletestől (amely az Udvarhelyi Híradóhoz hasonlóan ugyancsak anyaországi tulajdonba került).

A gyergyói hetilap húsz év után megható sorokkal búcsúzott el a múlt év végén végleg az olvasóitól, a Prima Press kis lapjai pedig egyre fogytak, és mire az olvasók megtanulták, hogy „Székelyföld egy és oszthatatlan” – s az egy Székelyföldnek egy székelyföldi napilap jár –, el is tűntek teljesen, búcsúszó nélkül.

Nem tisztem az okokat firtatni, az okos-telefonos korszakhoz alkalmazkodó megoldásokat felülbírálni, az ésszerűséget megkérdőjelezni, de a nekrológot hiányolom: eltűnt egy lap – sőt eltűnt öt lap a székelyföldi sajtóból. Maradt ugyan helyettük egy közös nevű újság, a Székelyhon, de mindenképpen szegényebbek, egyszínűbbek lettünk.

Nem éppen pezsgőbontásra készítő alkalom. Hát, Isten veled, Csíki Hírlap! Isten veletek széki lapok! Hiányozni fogtok!

(Megjelent a Hargita Népében, <http://archivum.mure.ro/archivum/1569430316-rms18-4vegleges.pdf>)